

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۱۱/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

راهکارهای کاهش آسیب های اجتماعی دانش آموزان

قاسم واحدی^۱، محسن بیات^۲، احمد کولیوند^۳

۱- کارشناسی علوم اجتماعی

۲- کارشناسی علوم اجتماعی

۳- کارشناسی ارشد جغرافیا

چکیده:

آموزش و یادگیری مهارت های زندگی این روزها عنوانی است که زیاد به گوش می خورد؛ موضوعی که غفلت بیش از دو دهه ای از آن در ساختارهای آموزشی، درسی و تربیتی در نهادهای آموزش و پرورش و حتی خانواده، باعث شده تا بسیاری از افراد پس از ورود به جامعه دچار بسیاری از اختلالات اجتماعی و فردی در روابط و تعاملات خود شوند. عدم آشنایی کافی به مهارت های زندگی به نقطه کوری در زندگی بسیاری از ما تبدیل شده که ریشه بسیاری از چالش های اجتماعی و فردی در زندگی مان را باید در آن جست وجو کرد. این مهارت ها مناسب ترین راهکار برای پیشگیری از آسیب های اجتماعی و روانی کودکان در بزرگسالی است چراکه آموزش هرچه بیشتر به کودکان، مهارت های رفتاری و ارتباطی آنان را ارتقا داده و در نتیجه میزان آسیب های اجتماعی در جوانان کاهش خواهد یافت. ما در این مقاله برآنیم مهمترین آسیب های اجتماعی که گریبانگیر دانش آموزان است را بررسی کرده و راهکارهایی جهت کاهش این آسیب ها بیان نماییم.

کلمات کلیدی: آسیب اجتماعی، پیشگیری، جامعه، خانه، های اجتماعی و فردی، آموزش و پرورش، اختلالات اجتماعی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقدمه:

خانواده به عنوان اصلی ترین نهاد آموزش و تربیت در هدایت کودکان به سوی پیشرفت نقش بسزایی ایفا می کنند. آنچه اکنون در حلقه تربیت و تعلیم کودکان همچون خلا نمایان شده است، ناتوانی برخی والدین در انتقال مهارت ها، مفاهیم و آموزش های لازم به فرزندان است. چراکه گاه کودکان از والدینی متولد می شوند که خود در اثر نبود آموزش های لازم، اسیر مشکلات اجتماعی، فردی و روانی هستند. بنابراین از نگاه کارشناسان در گام نخست خانواده و در مرحله بعدی آموزش و پرورش وظیفه اصلی آموزش را بر عهده دارند.

برآمد دیدگاه جامعه شناسان و روانشناسان تربیتی این است که برای حفاظت از کودکان و نوجوانان از دام آسیب های اجتماعی اساسا باید به تقویت مهارت های اجتماعی و زندگی آنان در کنار برنامه های درسی توجه کرد. شناخت کودکان نسبت به خطرهایی که در مسیر رشد و تربیت با آن ها روبه رو هستند، به آنان توانمندی و امکان فاصله گرفتن از آسیب ها را می دهد.

تعریف آسیب اجتماعی:

آسیب های اجتماعی به دسته ای از نابسامانی ها و ناهنجاری های رفتاری افراد یک جامعه چه بصورت فردی و یا جمعی اطلاق می شوند که ریشه در بی نظمی ها، کژکارکردی های پدیده های اجتماعی و پیامدهای نامطلوب آنها دارد. این آسیب ها غالبا باعث رنجش روانی، جسمی و مادی اقشار خاص و آسیب پذیر جامعه می شوند. همچنین می توان گفت که : به هر نوع عمل فردی یا جمعی گفته می شود که در راستای اصول اخلاقی و قواعد عام عمل جمعی یا غیررسمی جامعه محل فعالیت کنشگران قرار نمی گیرد و در نتیجه با منع قانونی و یا قبح اخلاقی و اجتماعی روبه رو میگردد. آسیب های اجتماعی به مفهوم رفتاری است که به طریقی با انتظارات مشترک اعضای یک جامعه سازگار نیستند و بیشتر افراد آن را ناپسند و نادرست می دانند در واقع هر جامعه از اعضای خود انتظار دارد از ارزشها و هنجارها تبعیت کنند اما همواره عده ای پیدا می شوند که یا از این ارزشها و هنجارها را رعایت نمی کنند، یا با آنها سازگار نیستند و همساز با ارزشها و هنجارها باشند سازگار یا همخوان و اشخاصی را که برخلاف آنها رفتار می کنند یا سازگار یا نا همخوان می خوانند از میان افراد نابهنجار کسی که رفتار نابهنجارش زودگذر نباشد و دیرگامی دوام آورد، کجرو یا منحرف نامیده می شود و رفتار او را انحراف اجتماعی یا آسیب اجتماعی می خوانند. جامعه شناسی و جرم شناسی متوجه آن دسته از نقض هنجارهاست که توسط عده ی زیادی از مردم گناه تلقی می گردد از این رو انحراف یا آسیب اجتماعی به رفتارهایی اطلاق می گردد که هنجارهای اجتماعی را نقض کرده و در نتیجه از نظر تعداد بسیاری از مردم قابل نکوهش است.

گسترش روز افزون آسیب های اجتماعی (ترک تحصیل، فرار از مدرسه، اعتیاد، سرقت، تشکیل گروههای معارض و وندالیسم و...) به ویژه در سال های اخیر در بین دانش آموزان و همچنین شیوع مفسده های آشکار و پنهان، افزایش قابل توجه بزهکاری ها و کزروی های اجتماعی و آلودگی به مواد مخدر، به ویژه در میان جوانان و نوجوانان جامعه مستلزم تعمق و چاره اندیشی اساسی است.

متأسفانه وقتی والدین خودشان به رفتارهای پرخطر اشتغال دارند، نوجوانان نیز به رفتارهای پرخطر دست می زند. پژوهشگران چنین دریافته اند که با وجود جو مدرسه ای ضعیف، وضعیت اقتصادی - اجتماعی ضعیف، و فقدان یا ضعف روابط اجتماعی،

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

نوجوانان بی‌سرپرست کودکان و نوجوانان در خطر بیشتری برای داشتن رفتارهای منفی هستند (گازمن و بوش [5]، (2007) نتایج تحقیقات داخلی و خارجی در خصوص آسیب‌های اجتماعی و خطرپذیری نشان می‌دهد که ماهیت، نوع، شدت و روش ارتکاب انحرافات در میان دانش‌آموزان پیچیده شده و روند افزایشی داشته است. عوامل خانوادگی، نظیر فرایند ناقص جامعه‌پذیری در خانواده، کنترل ضعیف خانوادگی، روابط سرد عاطفی بین اعضای خانواده، گسیختگی خانوادگی، شکاف نسلی بین فرزندان و والدین، پایگاه پایین اقتصادی و اجتماعی خانواده، کاهش تعلق خاطر به مدرسه، بی‌اعتقادی به هنجارهای رسمی مدرسه، مشارکت نکردن در فعالیتهای مدرسه و گروه همسالان، کارایی نداشتن مدرسه، رسانه‌های جمعی و خانواده در جامعه‌پذیر کردن و کنترل دانش‌آموزان، روحیه کنجکاوی جوانان، و ابهام هویتی، زمینه‌ساز گرایش آنان به رفتارهای انحرافی است. شواهد نشان می‌دهند که فعالیتهای ترویجی و فرهنگی، در کنار فعالیتهای آموزشی و مراقبتی، از مهم‌ترین راهکارها برای پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در سطح مدارس کشورها، شناخته شده است که می‌تواند موجب ارتقاء آگاهی عمومی و بهبود نگرش‌ها در زمینه عوامل مخاطره‌آمیز کودکان و نوجوانان و چگونگی محافظت از ایشان شود. جلوگیری از علل و عوامل و بروز این آسیب‌ها به برنامه‌ریزی نهادهای مرتبط با کودکان و نوجوانان در آموزش و پرورش نیاز دارد. تدوین پیش‌نویس سند پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان شاید با همین احساس مسئولیت شکل گرفت. یکی از راه‌های پیش‌بینی شده در این سند آموزش اصول مهارت‌های زندگی در مدرسه و توسط معلمان است. بیشتر تحقیقات حاکی از آن هستند که آگاهی از مهارت‌های زندگی و آموزش آن در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی نقش مهمی دارد.

پیشینه تحقیق

در تحقیقی که صالح در سال 1396 تحت عنوان، نقش آموزش و پرورش و معلم در کنترل یا کاهش آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان انجام داده است نتیجه گرفته است که، آموزش و پرورش به عنوان اصلی‌ترین نهاد اجتماعی بیشترین تاثیر تربیتی را بر روی یکایک افراد جامعه دارد به شرطی که به موقع و به جا، بتواند کارکرد جامعه‌پذیری و در کنار آن پیش‌گیری از آسیب‌های اجتماعی را فاقد هیچ وقفه و خللی به شکلی مطلوب و مناسب به انجام رساند (صالح 1396).

در تحقیقی که مهدی نژادخلیلی در سال 1396 تحت عنوان نقش نهاد آموزش و پرورش در پیشگیری و کنترل آسیب‌های اجتماعی با تاکید بر نقش معلم داشته اند نتیجه گرفته اند که، یکی از نهادهایی که می‌تواند در این رابطه به ایفای نقش بپردازد، آموزش و پرورش است که در زیر مجموعه آن مراکز آموزشی، مدیران، مربیان، معلمان و... قرار گرفته است. با توجه به زمان زیادی که افراد از این نهاد بهره می

برند و اوقاتشان را در آن سپری می‌کنند، طبیعتاً انتظار می‌رود تا فراگیران، تربیت مورد نظر سیستم آموزشی را تا حدی درونی کرده و هنگام ورود به اجتماع از دانش و مهارتهای آموخته شده، بهره ببرند. حال اگر این دانش و نگرش و مهارت در جهت ارتقای جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری و... باشد، مسلماً می‌تواند در کاهش بروز آسیب‌های اجتماعی کارگر افتد (مهدی نژاد و همکاران 1396).

در تحقیقی که فریدو همکاران در سال 1396 تحت عنوان نقش آموزش و پرورش در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی (اعتیاد و فقر) داشته است، نتیجه گرفته است که، آموزش و پرورش به عنوان یکی از نهادهای اجتماعی در رابطه با پیشگیری از

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

آسیب های اجتماعی، وظیفه اجتماعی کردن دانش آموزان را دارد. در این میان آموزش و پرورش میتواند در پیشگیری از اعتیاد، با ایجاد واحدهای درسی، برنامه های تفریحی، خدمات مشاوره ای، اطلاع رسانی، تقویت کانون ها و تشکل های دانش آموزان برای پیشگیری از اعتیاد، افزایش آگاهی والدین دانش آموزان، و... باعث آگاهی دانش آموزان نسبت به موادمخدر و ایجاد نگرش منفی در مورد آن شود. (فرید و همکاران، 1396 خانواده و نظام آموزشی در امر دور ماندن از آسیب ها بسیار حساس و مهم است). (اکبرنژاد، 1396)

در تحقیقی که فتحی در سال 1391، تحت عنوان رابطه بین آسیب های اجتماعی و امنیت اجتماعی و بررسی نقش پیشگیرانه آموزش و پرورش در پیشگیری از آسیب های اجتماعی و تقویت امنیت اجتماعی انجام داده است، نتیجه گرفته است که در پیشگیری از آسیب های اجتماعی و تقویت امنیت اجتماعی باید توجه ویژه ای به نهاد آموزش و پرورش داشت و با انجام طرح ها و برنامه های علمی مدون علاوه بر داشتن جامعه امن از صیرف هزینه های بسیار زیاد برای امور قضایی و کیفری مجرمین در جامعه صرفه جویی نمود. (فتحی، 1391)

در تحقیقی که الهه آتش نفس و طباطبایی در سال 1390 تحت عنوان دو نیمه آسیبهها، بررسی عوامل مستعد کننده و بازدارنده ی بروز آسیب های اجتماعی در دانش آموزان به این نتیجه دست یافته اند که، راههای پیشگیری از بزهکاری، ایجاد و برقراری ارتباط مناسب بین والدین و فرزندان، آموزش مهارت های زندگی و اجتماعی به والدین، توجه به تربیت دینی و افزایش ایمان و دین باور می باشد. (آتش نفس و طباطبایی، 1390)

در تحقیقاتی که الهام مرگان در سال 1395 تحت عنوان نقش مدرسه و معلمان در کنترل و کاهش آسیبههای اجتماعی داشته است، به این نتیجه رسیده است که مدرسه به دلیل کارکردهای مهم آموزشی و تربیتی و جایگاهی که در بین دانش آموزان دارد نقش مهمی را در زمینه ارتقای توانمندی و مراقبت از آنها در برابر آسیب های اجتماعی برعهده دارد و توجه بیش از پیش به این نهاد بسیار خطیر را در کنار نهاد خانواده می طلبد. (مرگان، 1395)

در تحقیقی که مرادی در سال 1389، تحت عنوان نقش فرهنگیان در کاهش آسیب های اجتماعی انجام داده است، نتیجه گرفته است، دانش آموزان مهمترین و حساسترین عناصر در نظام آموزش و پرورش و سرمایه های ملی این مرز و بوم به شمار می آیند. مدرسه نیز به عنوان یکی از مهمترین نهاد های رسمی و آموزشی کشور که همه کودکان با رسیدن به سن تحصیل وارد آن میشوند موظف است تا با تمهیدات لازم و مفید، با بالا بردن سطح دانش و آگاهی، دانش آموزان آنها را در برابر رفتارهای پرخطر و ناسالم اجتماعی محفو و مصون نگاه دارد. اگر امروزه در جهت پیشگیری، کنترل و کاهش آسیب های اجتماعی اقدامات لازم انجام ندهیم بی شک سرمایه های مادی، معنوی، انسانی و اجتماعی ارزشمندی را که همان فرزندانمان هستند از دست می دهیم. (مرادی، 1389)

در تحقیقی که عباسی در سال 1389 تحت عنوان روش های پیشگیری از اعتیاد در محیط های آموزشی انجام داده است، نتیجه گرفته است که هماهنگی خانه، مدرسه و جامعه پیشگیری از اعتیاد را در دانش آموزان بهبود می بخشد. ورزش بخشی از انرژی های دانش آموزان را که از جوانی آنان سرچشمه می گیرد، را به صورت تحرک، همکاری و تعاون، در می آورد. و به آنان کمک می کند تا روحیه رقابت سالم و مبارزه با بیماریهای روحی مانند افسردگی را یاد بگیرند و از گرایش به اعتیاد امتناع نمایند، چون تجربه مواد مخدر، اعتیاد به دنبال می آورد لذا جبران و رهایی از آن برایشان گران تمام می شود. پس تا آنجا که

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

ممکن است باید عملاً و بطور تجربی و ملموس، دانش آموزان را با عوارض اعتیاد آشنا کرد و آنان را راهنمایی و مشاوره نمود تا در دام اعتیاد اسیر نشوند. (عباسی 138)

عوامل مؤثر در ایجاد آسیب های اجتماعی

مطالعات انجام شده در ارتباط با آسیب های اجتماعی، عوامل زیر را منشاء بسیاری از انحرافات اجتماعی قلمداد نموده اند. در این بخش هر یک از عوامل به اجمال مورد بررسی قرار می گیرد.

1) نابرابری های اقتصادی و اجتماعی: اختلافات طبقاتی هر جامعه، افراد را در موقعیت هایی قرار می دهند که نمی توانند نقش های اجتماعی مناسب خود را بیابند و موجب اختلاف در هنجارهای اجتماعی می شود. در نتیجه، ستیزه هنجارهای اجتماعی، تفاوت معیارها را به وجود می آورد و عدم تعهد به معیارها و تردید در اصالت آنها، عدم پایبندی به قوانین را ایجاد می کند که این به نوبه خود تضادهای اجتماعی را افزایش می دهد. درون این تضاد، کشش به سمت انحرافات اجتماعی وجود دارد.

2) رفاه اقتصادی خانواده: در خانواده هایی که رفاه و درآمد اقتصادی زیاد است، روابط انسانی بر اثر کثرت کار و یا سرگرمی ضعیف تر می گردد. ضعف روابط انسانی به نوبه خود عامل مساعدی برای کشش به سوی انحرافات اجتماعی است. امروزه والدین و فرزندان نسبت به هم احساس و عاطفه گذشته را ندارند، چون با یکدیگر تماس و ارتباط کمتری دارند و از طرف دیگر افرادی که درآمد بیشتر از حد دارند، موقعیت و زمینه مساعدتری برای تفریحات متنوع در داخل و یا خارج از کشور را دارند و بدیهی است که این قبیل امکانات برای مصرف و فروش مواد مخدر زمینه بسیار مساعدی است

3) فقر مادی خانواده: در مطالعات علمی نشان داده شده است که فقر مبنا و اساس انحرافات اجتماعی است. از آن جایی که بیشتر مجرمین، معتادین به مواد مخدر و الکل، مبتلایان به امراض روانی و اشخاصی که اقدام به خودکشی می نمایند، از طبقات پایین اجتماعی بوده اند در عصر حاضر از فقر به عنوان عامل عمده انحرافات اخلاقی یاد شده است. ارتکاب جرائم طبقات فقیر از شکافی که بین خواسته های جوانان آن طبقه با آنچه که در دسترس آنهاست، سرچشمه می گیرد. عمده ترین علت انحرافات اخلاقی طبقه فقیر نتیجه فشارهای حاصله از شکست در رسیدن به هدف های معین است.

4) بیکاری: بیکاری به عنوان یک مسئله اجتماعی زمینه مساعدی برای انحرافات اجتماعی است. افراد بیکار بیشترین اوقات خود را در اماکن عمومی از جمله پارک ها می گذرانند و این گونه اماکن، بهترین و مناسب ترین مکان برای کشش به سمت انحرافات اجتماعی از جمله اعتیاد است.

5) رشد صنعت و پیشرفت تکنولوژی: اگر در جامعه ای رشد صنعت به سرعت افزایش یابد و درآمد ناشی از آن صنعت به طور عادلانه توزیع نگردد، امکان وقوع سه اتفاق وجود دارد:

اولاً کارکنان برای اداره زندگی خود مجبور می شوند ساعات بیشتری را به کار مشغول شوند و این به نوبه خود موجب خستگی جسمی و روحی در افراد می شود. اگر در آن جامعه برای تفریح و گذراندن اوقات بیکاری مردم از طرف دولت برای استفاده از اوقات فراغت، برنامه ریزی های اجتماعی نشده باشد، زمینه مساعدی برای گرایش به انحرافات اجتماعی فراهم می شود. ثانیاً مشکل ترافیک در شهرهای بزرگ منجر به خستگی ناشی از کار در افراد شده در نتیجه والدین قدرت تربیت و سرپرستی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

فرزندانشان را نخواهند داشت و بی توجهی نسبت به پرورش کودکان و نوجوانان به گرایش آنان به سمت انحرافات اجتماعی از قبیل اعتیاد، سرقت و... کمک خواهد کرد. ثالماً رشد شهرها باعث افزایش فاصله و شکاف طبقاتی شده و این خود به خود باعث می شود برقراری ارتباط با دوستان و خویشاوندان کمتر شده و زمینه برای ایجاد انحرافات اجتماعی فراهم شود.

6) ستیزه والدین: اختلافات زناشویی و نزاع بین پدر و مادر باعث می شود محیط خانواده برای تربیت فرزندان، ناامن و نامناسب شود. وقتی خانواده، کانون و محیط مناسبی برای زندگی نباشد، انسان سعی می کند بیشترین اوقات خود را در خارج از خانواده بگذراند و این کار ارتباط او را با دیگرانی که چون شکارچیان ماهری به دنبال شکار می گردند، زیاد می کند و آنها پس از شناخت مشکل شخص در نقش انسانی دلسوز ظاهر شده و برای فرار از این واقعیت تلخ، فرد را به سوی اعتیاد و دیگر انحرافات اجتماعی فرا می خواند. هر چقدر ستیزه های خانوادگی بیشتر باشد، احتمال کشش به طرف انحرافات اجتماعی بیشتر است.

7) شیوه های تربیتی والدین: مطالعات و تحقیقات نشان می دهد که رفتارهای کودکان و نوجوانان با شیوه های تربیتی والدین رابطه مستقیم و تنگاتنگ دارد. شیوه های تربیتی والدین می بایست با سطح نیازها و خواسته های مختلف فرزندان و همچنین با متدهای تربیتی صحیح اسلامی هماهنگ باشد. چنانچه والدین از شیوه های تربیتی مبتنی بر اصول اعتقادی و مذهبی استفاده نمایند، نتیجه مطلوب در رفتار فرزندان منعکس خواهد شد (8). عدم آگاهی و بینش صحیح والدین: مطالعات نشان می دهد کسانی که محروم از تحصیلات بوده و بینش صحیح نسبت به جامعه، تربیت و... نداشته باشند، امکان فریب خوردن و انعطاف پذیری آنها برای ارتکاب به کارهای انحرافی و برخلاف قانون بیشتر است. چون تخصص و آگاهی ندارند، نمی توانند از طریق عادی، زندگی خود را تأمین کنند و به همین دلیل است که جامعه شناسی یکی از راه های پیشگیری از جرائم را عدالت آموزشی می داند.

تعریف و هدف های آسیب شناسی

در پزشکی به مطالعه و شناخت ریشه بی نظمی های ارگانسیم (موجود زنده) آسیب شناسی می گویند. در مشابهت کالبد انسانی با کالبد جامعه (نظریه اندام وارگی) می توان آسیب شناسی را مطالعه و ریشه یابی بی نظمی های اجتماعی تعریف کرد. در واقع آسیب شناسی اجتماعی، مطالعه ناهنجاری ها و نابسامانی های اجتماعی نظیر بیکاری، فقر، اعتیاد، خودکشی، روسپیکیری، رشوه خواری، ولگردی، زورگیری، گدایی و... همراه با علل و شیوه های پیشگیری و درمان آنها و نیز شرایط بیمار گونه اجتماعی است.

هدف ها و مقاصد آسیب شناسی اجتماعی را چنین می توان بر شمرد:

1. مطالعه و شناخت آسیب های اجتماعی و علل و انگیزه های پیدایی آنها و نیز بررسی شخصیت کژرفتاران و ویژگی های جسمانی، روانی، فرهنگی و اجتماعی آنان. شناخت درست درد ها و آسیب ها، نخستین شرط چاره جویی و بیش از نیمی از درمان است؛ درد تشخیص ناداده را درمان نتوان کرد؛ زیرا هر گونه ساختن بدون شناختن، تیر در تاریکی رها

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

کردن است. 2. پیشگیری از آسیب های اجتماعی به منظور بهسازی محیط زندگی و جمعی خانوادگی. از آنجا که پیشگیری همواره ساده تر، عملی تر و کم هزینه تر از درمان است، دارای اهمیت بسیار می باشد. 3. درمان آسیب دیدگان اجتماعی یا بکارگیری روش های علمی و استفاده از شیوه های مناسب برای قطع ریشه ها و انگیزه های آنان. 4. تداوم درمان برای پیشگیری و جلوگیری از بازگشت مجدد کژ رفتاری و بررسی شیوه های بازپذیری اجتماعی. در عصر ما پیشگیری مهمتر از درمان است. بسیاری از آسیب شناسان اجتماعی برآنند که برای مبارزه با کژ رفتاری ها باید زمینه اجتماعی آنها را از میان برداشت و برای حصول این منظور رعایت دو اصل ضروری است.

آسیب های اجتماعی از چند جنبه قابل بررسی هستند: 1:

-از زوایه انسان، که هر انسان با هر دین و آئین و اعتقاد و فکر، و مذهب و گرایش و مسلک و ارتباط با جناح یا حزب خاصی یا با ترحم یا با هدایت و یا با همراهی اعتقاد دارند که به گروههای آسیب پذیر یاری نمایند مثلاً هر انسانی دوست دارد به پیر مرد یا پیرزنی کمک کند و هر انسانی دوست دارد به نایبانی کمک کند و -2... از زوایه اجتماعی اگر به این آسیب های اجتماعی بموقع رسیدگی نشود افزایش جرم و جنایت را در پی دارد که مخرب انضباط اجتماعی است -3 از جنبه سیاسی، که اگر توجه نشود کشور را به دامن بیگانگان سوق می دهد و بجای فرهنگ خودی فرهنگ بیگانه در کشور پیاده می شود و به اعتقادات دینی و مذهبی جامعه لطمه وارد می نماید، وجود آسیب های اجتماعی، بزرگنمایی و تبلیغات دشمنان کشور را در پی دارد ضمن آنکه وجود آسیب های اجتماعی در کشور اسلامی عامل تبلیغ منفی بر ضد اسلام است لذا لازم است که آسیب های اجتماعی ریشه یابی شود و از کلی گویی در جامعه پرهیز گردد و با ارائه راهکارها ی مدرن به جزئیات آسیب های اجتماعی توجه شود در برخورد با آسیب های اجتماعی تقلید کورکورانه از بیگانگان جایز نیست به دلیل اینکه آسیب های اجتماعی ارتباط کاملی با سنتهای هر جامعه دارد و الگو برداری از جوامع دیگر صلاح نیست و وظیفه حکومت در این مورد چیست؟ حکومت خوب حکومتی است که برای حل آسیب های اجتماعی قریب و منطقی همراه با نو آوری و ارائه ابتکارات و خلاقیتها در جهت رسیدن به شکوفایی داشته باشد سیاست های اجتماعی هر جامعه ای روش های مختلفی را در برخورد با آسیب های اجتماعی پیشنهاد می کند. شیوه ی برخورد با این مسائل هم چنان که پیشتر گفته شد، ارتباط مستقیمی با این سیاست ها دارد. این سیاست ها را هم نهادهایی که در تمامی جوامع وجود دارد تعیین می کند. در مورد راهکارهای اصلاح و بهبود آسیب های اجتماعی هم نظرگاه های مختلفی وجود دارد. عده ای روش انکار و پرده پوشی را تجویز می کنند و عده ای دیگر به روش های پلیسی و سرکوب اعتقاد دارند. جوامعی هم وجود دارند که به این مسائل نگرشی علمی و منطقی دارند و سعی می کنند با قبول وجود این آسیب ها، علت آن ها را با استفاده از روش های علمی بشناسند و برای حذف یا به حداقل رساندن آن ها از روش های منطقی سود ببرند. این جوامع، آنهايي هستند که در آن ها انباشت علمی صورت گرفته و در اثر ارتباط با فرهنگ های مختلف به سطحی از آگاهی رسیده اند که به حق آزادی و برابری انسان ها و حق برخورداری تمامی انسان ها از حقوق مادی و معنوی اعتقاد داشته باشند. آن چه در مورد آسیب های اجتماعی در ایران می توان گفت این است که به وضعیت خاص سیاسی و اجتماعی حاکم بر جامعه، آسیب های اجتماعی علاوه بر این که مسئله ای اجتماعی شمرده می شوند، بار ارزشی نیز دارند. یعنی یک آسیب که در یک جامعه ی با سیاست لیبرال، فقط یک جرم محسوب می شود، در ایران علاوه بر جرم بودن، گناه به شمار می رود. این نگرش خاص به مسئله ی اجتماعی باعث می شود که مجرم یا منحرف بیشتر از آن که جامعه و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

روابط حاکم بر آن را عامل انحراف خود بدانند، خودش را گناه کار می بینند و این می تواند یکی دیگر از آسیب های فردی و اجتماعی باشد.

در جوامع مدرن امروز تمایل بر این است که این سیاست ها هرچه بیشتر توسط نهاد آموزش و پرورش و نهاد خانواده به جامعه تزریق شده و نهاد سیاست حداقل دخالت را در این امور دارد. اما در جوامعی که در آن ها نهاد سیاست قدرتمندتر است، این سیاست ها توسط این نهاد وضع و به جامعه دیکته می شود. تجربه نشان داده است که جوامع نوع اول در مهار بحران های اجتماعی موفق تر عمل کرده اند. چون مردم راهکارهای مقابله با آسیب های اجتماعی را وضع واز آن ها حمایت می کنند. اما در جوامعی که سیاست های اجتماعی را نهاد سیاست وضع می کند، لاجرم باید ضمانت های اجرایی آن ها را هم تعیین کند که در این حال استفاده از نیروهای حافظ قوانین و حامی نظام سیاسی مثل پلیس ضرورت پیدا می کند. حمایت از آسیب دیدگان اجتماعی نیز به سیاست های اجتماعی مربوط است. در این مورد نیز وقتی حمایت از آسیب دیدگان به طور کامل در اختیار نهاد سیاست قرار می گیرد، این نهاد از دیدگاه منافع خود به آن ها نگاه می کند، اما وقتی مردم یک جامعه به حمایت از این آسیب دیدگان می پردازند، بسیار عمیق تر و کامل تر عمل می کنند. چون مردم در متن این آسیب ها قرار دارند، آن ها را خوب می شناسند و برای حمایت از افرادی که دچار بحران هستند انگیزه های قدرتمندی دارند. یکی از راهکارهای حمایت از آسیب دیدگان اجتماعی، سازمان ها و تشکل های غیر دولتی است. این سازمان ها که در تمامی جوامع ریشه دارند در عصر کنونی کارکردهای مختلف و موثری پیدا کرده اند و نقش مهمی در حیات جوامع ایفا می کنند. سازمان های غیردولتی با تاثیرگذاری در وضع و اجرای سیاست های اجتماعی، در نقش های مختلفی مثل مشاور دولت، منتقد دولت و گاه حتی به عنوان بازوی اجرایی سیاست های اجتماعی دولتها فعالیت دارند. این سازمان ها با ویژگی های منحصر به فردی که دارند، امروزه به نماد حکومت مردم تبدیل شده اند و به نظر می رسد در هر جامعه ای که این سازمان ها فعال تر و گسترده تر عمل می کنند، آرمان حکومت مردم بر مردم دست یافتنی تر می نماید.

انواع آسیب های اجتماعی

عوامل ظهور آسیب های اجتماعی زیاد است؛ بسیاری از چالش های جامعه منشأ بروز آسیب های اجتماعی می شود، مواردی همچون بهزیستی روانی در جامعه؛ یعنی وقتی بهزیستی روانی در جامع کم باشد با آسیب های اجتماعی روبه رو هستیم. مباحث مالی و اقتصادی در جامعه و وجود اختلافات طبقاتی باعث ظهور آسیب های اجتماعی در جامعه می شود.

مهم ترین آسیب های اجتماعی

۱. آسیب های اجتماعی دانش آموزان
۲. آسیب اجتماعی فضای مجازی
۳. آسیب اجتماعی (بزهکاری)
۴. آسیب اجتماعی اعتیاد
۵. آسیب اجتماعی طلاق
۶. آسیب اجتماعی بیکاری
۷. آسیب اجتماعی خودکشی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۸. آسیب اجتماعی نوجوانان

عوامل مؤثر در ایجاد آسیب‌های اجتماعی

مطالعات انجام شده در ارتباط با آسیب‌های اجتماعی، عوامل زیر را منشأ بسیاری از انحرافات اجتماعی قلمداد نموده‌اند. در این بخش هر یک از عوامل به‌اجمال مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱- نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی

اختلافات طبقاتی هر جامعه، افراد را در موقعیت‌هایی قرار می‌دهند که نمی‌توانند نقش‌های اجتماعی مناسب خود را بیابند و موجب اختلاف در هنجارهای اجتماعی می‌شود. در نتیجه، ستیزه هنجارهای اجتماعی، تفاوت معیارها را به وجود می‌آورد و عدم تعهد به معیارها و تردید در اصالت آن‌ها، عدم پایبندی به قوانین را ایجاد می‌کند که این به نوبه خود تضادهای اجتماعی را افزایش می‌دهد. درون این تضاد، کشش به سمت انحرافات اجتماعی وجود دارد.

۲- رفاه اقتصادی خانواده

در خانواده‌هایی که رفاه و درآمد اقتصادی زیاد است، روابط انسانی بر اثر کثرت کار و یا سرگرمی ضعیف‌تر می‌گردد. ضعف روابط انسانی به نوبه خود عامل مساعدی برای کشش به سوی انحرافات اجتماعی است. امروزه والدین و فرزندان نسبت به هم احساس و عاطفه گذشته را ندارند، چون با یکدیگر تماس و ارتباط کمتری دارند و از طرف دیگر افرادی که درآمد بیشتر از حد دارند، موقعیت و زمینه مساعدتری برای تفریحات متنوع در داخل و یا خارج از کشور را دارند و بدیهی است که این قبیل امکانات برای مصرف و فروش مواد مخدر زمینه بسیار مساعدی است.

۳- فقر مادی خانواده

در مطالعات علمی نشان داده شده است که فقر مبنا و اساس انحرافات اجتماعی است. از آنجایی که بیشتر مجرمین، معتادین به مواد مخدر و الکل، مبتلایان به امراض روانی و اشخاصی که اقدام به خودکشی می‌نمایند، از طبقات پایین اجتماعی بوده‌اند در عصر حاضر از فقر به عنوان عامل عمده انحرافات اخلاقی یاد شده است. ارتکاب جرائم طبقات فقیر از شکافی که بین خواسته‌های جوانان آن طبقه با آنچه در دسترس آن‌هاست، سرچشمه می‌گیرد. عمده‌ترین علت انحرافات اخلاقی طبقه فقیر نتیجه فشارهای حاصله از شکست در رسیدن به هدف‌های معین است.

۴- بیکاری

بیکاری به عنوان یک مسئله اجتماعی زمینه مساعدی برای انحرافات اجتماعی است. افراد بیکار بیشترین اوقات خود را در اماکن عمومی از جمله پارک‌ها می‌گذرانند و این‌گونه اماکن، بهترین و مناسب‌ترین مکان برای کشش به سمت انحرافات اجتماعی از جمله اعتیاد است.

۵- رشد صنعت و پیشرفت تکنولوژی

اگر در جامعه‌ای رشد صنعت به سرعت افزایش یابد و درآمد ناشی از آن صنعت به‌طور عادلانه توزیع نگردد، امکان وقوع سه اتفاق وجود دارد:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۱. اولاً کارکنان برای اداره زندگی خود مجبور می‌شوند ساعات بیشتری را به کار مشغول شوند و این به نوبه خود موجب خستگی جسمی و روحی در افراد می‌شود.

۲. اگر در آن جامعه برای تفریح و گذراندن اوقات بیکاری مردم از طرف دولت برای استفاده از اوقات فراغت، برنامه‌ریزی‌های اجتماعی نشده باشد، زمینه مساعدی برای گرایش به انحرافات اجتماعی فراهم می‌شود.

۳. ثانیاً مشکل ترافیک در شهرهای بزرگ منجر به خستگی ناشی از کار در افراد شده در نتیجه والدین قدرت تربیت و سرپرستی فرزندان را نخواهند داشت و بی‌توجهی نسبت به پرورش کودکان و نوجوانان به گرایش آنان به سمت انحرافات اجتماعی از قبیل اعتیاد، سرقت و... کمک خواهد کرد.

۴. ثالثاً رشد شهرها باعث افزایش فاصله و شکاف طبقاتی شده و این خودبه‌خود باعث می‌شود برقراری ارتباط با دوستان و خویشاوندان کمتر شده و زمینه برای ایجاد انحرافات اجتماعی فراهم شود.

۶-ستیزه والدین

اختلافات زناشویی و نزاع بین پدر و مادر باعث می‌شود محیط خانواده برای تربیت فرزندان، ناامن و نامناسب شود. وقتی خانواده، کانون و محیط مناسبی برای زندگی نباشد، انسان سعی می‌کند بیشترین اوقات خود را در خارج از خانواده بگذراند و این کار ارتباط او را با دیگرانی که چون شکارچیان ماهری به دنبال شکار می‌گردند، زیاد می‌کند و آن‌ها پس از شناخت مشکل شخص در نقش انسانی دلسوز ظاهر شده و برای فرار از این واقعیت تلخ، فرد را به سوی اعتیاد و دیگر انحرافات اجتماعی فرامی‌خواند. هرچقدر ستیزه‌های خانوادگی بیشتر باشد، احتمال کشش به طرف انحرافات اجتماعی بیشتر است.

۷-شیوه‌های تربیتی والدین

مطالعات و تحقیقات نشان می‌دهد که رفتارهای کودکان و نوجوانان با شیوه‌های تربیتی والدین رابطه مستقیم و تنگاتنگ دارد. شیوه‌های تربیتی والدین می‌بایست با سطح نیازها و خواسته‌های مختلف فرزندان و همچنین با متدهای تربیتی صحیح اسلامی هماهنگ باشد. چنانچه والدین از شیوه‌های تربیتی مبتنی بر اصول اعتقادی و مذهبی استفاده نمایند، نتیجه مطلوب در رفتار فرزندان منعکس خواهد شد.

۸-عدم آگاهی و بینش صحیح والدین

مطالعات نشان می‌دهد کسانی که محروم از تحصیلات بوده و بینش صحیح نسبت به جامعه، تربیت و... نداشته باشند، امکان فریب خوردن و انعطاف‌پذیری آن‌ها برای ارتکاب به کارهای انحرافی و برخلاف قانون بیشتر است. چون تخصص و آگاهی ندارند، نمی‌توانند از طریق عادی، زندگی خود را تأمین کنند و به همین دلیل است که جامعه‌شناسی یکی از راه‌های پیشگیری از جرائم را عدالت آموزشی می‌داند.

حمایت از آسیب دیدگان اجتماعی

حمایت از آسیب دیدگان اجتماعی نیز به سیاست‌های اجتماعی مربوط است. در این مورد نیز وقتی حمایت از آسیب دیدگان به‌طور کامل در اختیار نهاد سیاست قرار می‌گیرد، این نهاد از دیدگاه منافع خود به آن‌ها نگاه می‌کند، اما وقتی مردم یک

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

جامعه به حمایت از این آسیب دیدگان می‌پردازند، بسیار عمیق‌تر و کامل‌تر عمل می‌کنند. چون مردم در متن این آسیب‌ها قرار دارند، آن‌ها را خوب می‌شناسند و برای حمایت از افرادی که دچار بحران هستند انگیزه‌های قدرتمندی دارند. یکی از راهکارهای حمایت از آسیب دیدگان اجتماعی، سازمان‌ها و تشکل‌های غیردولتی است. این سازمان‌ها که در تمامی جوامع ریشه دارند در عصر کنونی کارکردهای مختلف و مؤثری پیدا کرده‌اند و نقش مهمی در حیات جوامع ایفا می‌کنند. سازمان‌های غیردولتی با تأثیرگذاری در وضع و اجرای سیاست‌های اجتماعی، در نقش‌های مختلفی مثل مشاور دولت، منتقد دولت و گاه حتی به‌عنوان بازوی اجرایی سیاست‌های اجتماعی دولت‌ها فعالیت دارند. این سازمان‌ها با ویژگی‌های منحصر به فردی که دارند، امروزه به نماد حکومت مردم تبدیل شده‌اند و به نظر می‌رسد در هر جامعه‌ای که این سازمان‌ها فعال‌تر و گسترده‌تر عمل می‌کنند، آرمان حکومت مردم بر مردم دست‌یافتنی‌تر می‌نماید.

آسیب‌های اجتماعی دانش آموزان

آسیب‌های اجتماعی دانش آموزان که ناشی از عدم استفاده صحیح از اینترنت، خشونت، طلاق والدین، اعتیاد، بزهکاری و... است که در بین بخشی از دانش آموزان به‌طور نسبی وجود دارد و عمدتاً ناشی از علل و عوامل خارج از مدرسه است. بر اساس تحقیق‌های صورت گرفته، انحرافات اخلاقی، خشونت، خودکشی، دخانیات و بزهکاری به ترتیب بیشترین موارد آسیب‌های اجتماعی را تشکیل می‌دهند... جدا از صحبت‌های مسئولان کشور؛ آسیب‌های اجتماعی با انواع مختلف میان نوجوانان که در گروه جمعیت دانش‌آموزی کشور قرار دارند به سهولت مشاهده می‌شود، از سیگار کشیدن نوجوانان تا خودزنی و خودکشی موجب تشویش و نگرانی افکار عمومی می‌شود. بسیاری از کارشناسان آموزشی، ریشه آسیب‌های اجتماعی در مدارس را کم‌رنگ شدن مباحث تربیتی و پرورشی می‌دانند به‌گونه‌ای که عمده فعالیت‌های مدارس به فعالیت‌های آموزشی متمرکز است. مسئولان وزارت آموزش و پرورش نیز در سخنرانی‌های خود از تمرکز بر روی آموزش گلایه دارند.

ارتقای مهارت‌های اجتماعی دانش آموزان

از جمله راهکارهای ارتقای مهارت‌های اجتماعی دانش آموزان به‌منظور پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر در مدارس می‌توان به:

۱. توجه به مهارت‌های اجتماعی در برنامه‌ریزی درسی
۲. نشان دادن تأثیرات مخرب دوستان نالایق و ناشایست و چگونگی قطع ارتباط با آنان
۳. آموزش مهارت‌های زندگی نظیر دوست‌یابی و خودشناسی و کشف خود در محتوای آموزشی
۴. اجازه‌ی ابراز وجود به دانش آموزان از طریق دادن مسئولیت و استفاده از دیدگاه‌های آنان در مدرسه
۵. تقویت عزت‌نفس و احترام دانش آموزان توسط معلم
۶. تقویت ارزش‌های دینی دانش آموزان توسط معلمان
۷. تقویت ارزش‌های دینی در خانواده
۸. آموزش نه گفتن از کودکی در خانواده‌ها از طریق اهمیت دادن به اظهارنظر وی و شروع از موارد کوچک و غیر مهم.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

آسیب اجتماعی نوجوانان

نوجوانان و جوانان به‌طور روزانه با نگرانی‌های حاصل از مشکلات در محیط بیرونی و اجتماعی، روبه‌رو هستند و این نگرانی‌ها در سنین ۱۳ تا ۱۹ سالگی بسیار بیشتر و تأثیرگذارتر خواهد بود. مشکلاتی که آن‌ها دائماً با آن‌ها مبارزه می‌کنند ناشی از تغییرات هورمونی، بلوغ، فشارهای اجتماعی، فشار مدرسه و... است.

مشکلات نوجوان ممکن است در این دوران اصلاً شبیه به هم نباشد و با توجه به شرایط زندگی و محیطی که نوجوان در آن قرار دارد، مشکلات اجتماعی به‌صورت متفاوت در وی بروز کند و حتی در برخی از آن‌ها باعث کسب تجربه بیشتر و موفقیت شده و در برخی دیگر عامل شکست و تأثیرات منفی روی آن‌ها شود.

بلوغ و دوره نوجوانی بخش مهمی از تجربیات و دوران زندگی هر فرد است، اطرافیان، والدین و بزرگسالان نقش مهمی در حفظ اسرار، حریم شخصی، خشم، سردرگمی، حس حسادت، نگرش‌های متفاوت و... آن‌ها دارند و درک نوجوانان و احساسات آن‌ها توسط اطرافیان و روانشناس بسیار مهم است.

پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در خانواده

خانواده از نخستین نظام‌های نهادی، عمومی و جهانی است که برای رفع نیازمندی‌های حیاتی انسان و بقای جامعه ضرورت تام دارد. خانواده درعین‌حال که کوچک‌ترین واحد اجتماعی است، هسته اصلی جامعه و پایه و بنای هر اجتماع بزرگ بوده و از مهم‌ترین نهادهای موجود در جامعه انسانی است.

جامعه‌شناسان معتقدند آسیب‌های اجتماعی از الگو و مدل خاصی پیروی نمی‌کند اما مهم‌ترین عوامل رشد و ترقی هر پدیده‌ای، شناسایی آسیب‌های آن و رفع آن‌ها برای تداوم حیات آن پدیده است. مقابله درست و علمی با آسیب‌های اجتماعی، درمان یا پیشگیری از گسترش و پیدایش آن‌ها ضروری است، البته آنچه جوامع مختلف را در این مورد از هم متفاوت می‌سازد، نوع نگرش این جوامع به علل به وجود آورنده آسیب‌ها و راهکارهای اصلاح و بهبود آن است.

آسیب‌های اجتماعی گستره زیادی دارد، اولین و اساسی‌ترین آسیبی که زمینه‌های بروز و ظهور آسیب‌های بعدی را به وجود می‌آورد، کانون خانواده است.

آسیب‌ها در حوزه‌های اعتیاد، خانواده، طلاق، بهزیستی روانی جامعه و غیره وجود دارد که به‌عنوان آسیب‌های اصلی و اساسی موردتوجه است، اما سرمنشأ این آسیب‌ها که باعث بروز درگیری‌ها در جامعه، رفتارهای خشن، نزاع، پرخاشگری در جامعه می‌شود، در «خانواده» است.

در یک خانواده باید بسترهای لازم برای قرار گرفتن دو نفر در کنار هم وجود داشته باشد، بدان معنا که علاوه بر رابطه همسری والدین، هم‌سفر یکدیگر باشند و نگاه آموزشی و تربیتی آن‌ها به فرزندان مناسب باشد تا بتوانند محیط مناسب را برای ارتقای رشد سلامت فکری و جسمی و عاطفی و روحی فرزندان خود فراهم کرده و مبنایی برای پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی باشد. بنابراین رشد فکری، فرهنگی در نظام خانواده مبنای اساسی برای پیشگیری از بروز آسیب‌ها در جامعه است؛ البته نظام آموزشی و پرورشی و مراکز علمی و آموزشی کانون رشد فکری افراد است، اما نگاه ما به حوزه رشد فکری نظام خانواده مهم و ضروری است. شاید از دیدگاه عموم افراد جامعه اعتیاد، طلاق، آسیب‌های ناشی از استفاده ماهواره و اینترنت، مواد مخدر

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

آسیب‌های اجتماعی باشد، اما پایه و اساس عزت‌نفس، خودباوری و اعتماد به نفس فرد برای رسیدن به آینده بهتر، رشد بیشتر و به نگاه مثبت‌تر برای ساختن آینده بهتر در نظام خانواده است.

آموزش پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی

پیشگیری آسان‌ترین و کم‌هزینه‌ترین روش در جلوگیری از آسیب‌ها و انواع خطرهای پیش‌روست و سبب کاهش هزینه‌های سنگین مادی و معنوی در خانواده و جامعه است. نگرش‌ها و عاداتی که بچه‌ها در دوران کودکی از پدر و مادر خود می‌آموزند، پایه و بنیانی برای بسیاری از تصمیم‌گیری‌های آینده آنان خواهد بود.

یکی از مهم‌ترین راه‌های پیشگیری افراد از انحراف، درونی کردن ارزش‌ها و هنجارهای پذیرفته‌شده یک جامعه است. به‌طوری‌که جامعه‌شناسان معتقدند بین میزان فرهنگ‌پذیری و کاهش میزان انحراف و جرم در یک جامعه، رابطه مستقیمی وجود دارد و یکی از علل افزایش نرخ انحراف، فرهنگ‌پذیری ناقص افراد است؛ زیرا فرد، بعد از پذیرش هنجارها، بدون تأمل و تفکر، رفتار متناسب با آن هنجار را البته نه به خاطر ترس از مؤاخذه دیگران که نوعی نظارت بیرونی تلقی می‌شود؛ بلکه به دلیل نوعی نظارت درونی ناخودآگاه انجام می‌دهد. پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی به‌منظور بهسازی محیط زندگی از اهمیت خاصی برخوردار است. البته اولین بستر بروز آسیب در نظام خانواده است، اما اینکه آموزش خانواده به چه صورت باشد، بسترهای آن در سیستم آموزشی و پرورشی شکل می‌گیرد. حوزه‌ها و نهادهای فرهنگی همچون رسانه‌ها در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی نقش دارند، اما بستر اساسی برای آموزش و پرورش یک فرد، در نظام آموزشی و پرورشی جامعه وجود دارد. در حوزه اقتصادی باید گفت وقتی فرد نگرانی مالی داشته باشد به موضوعات دیگر نمی‌تواند بپردازد چون نیازهای اساسی او تأمین نشده است، البته در حوزه‌های دیگر مانند اعتیاد، خشم و غیره دستگاه‌های فرهنگی نقش دارند.

لزوم آموزش به سازمان‌های مردم‌نهاد

شناخت انواع آسیب‌های اجتماعی و راه‌های پیشگیری از آن نیازمند آموزش است. کسانی که متأثر از آسیب‌های اجتماعی، نیاز به حمایت و بازپروری دارند، ابتدا باید از طریق نهادهای مردمی در جریان کمک‌رسانی شناسایی و با کمک تیم تخصصی مرکز مداخله در بحران (فردی، خانوادگی و اجتماعی) ارزیابی‌شده و در صورت داشتن شرایط لازم به مرکز حمایت و بازپروری اعزام شوند؛ سپس امکانات و تسهیلات لازم به‌منظور بازپروری و بازتوانی روانی، اجتماعی افراد در معرض آسیب اجتماعی حاد و آسیب‌دیده اجتماعی تحت نظارت سازمان بهزیستی ایجاد شود.

جلوگیری از گسترش مجدد آسیب‌های اجتماعی و بدآموزی مراجعین در یک مکان، حمایت از گسترش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در راستای ایجاد فرصت‌های شغلی برای افراد در معرض آسیب و آسیب‌دیده و موضوعاتی از این دست باید از طریق سمن‌های مدعی در کمک به آسیب‌های اجتماعی دنبال شود.

البته این نکته قابل توجه است که بهره‌گیری از ظرفیت سمن‌های فعال و مؤثر در برگزاری کلاس‌های آموزشی و ارتقای آگاهی مردم کاهش هزینه بررسی پرونده‌های قضایی ناشی از آسیب‌ها را به دنبال خواهد داشت و کاهش آسیب‌های اجتماعی جز با ارتقای آگاهی مردم، جنبش اجتماعی، برنامه‌ریزی هدفمند و درنهایت تغییر نگاه و رویکرد مسئولان محقق نخواهد شد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

پیشنهادات در باب راههای پیشگیری از آسیب های اجتماعی در مدارس:

- تدوین راههای ارتقای مهارتهای اجتماعی دانش آموزان
- توجه به مهارتهای اجتماعی در برنامه ریزی درسی
- نشان دادن تأثیرات مخرب دوستان نالایق و ناشایست و چگونگی قطع ارتباط با آنان
- آموزش مهارتهای زندگی نظیر دوست یابی و خود شناسی و کشف خود در محتوای آموزشی
- اجازت یابراز وجود به دانش آموزان از طریق دادن مسئولیت و استفاده از دیدگاههای آنان در مدرسه
- تقویت عزت نفس و احترام دانش آموزان توسط معلم (البته قبل از آن تقویت احترام سایرین و دانش آموزان به معلم باید انجام شود)
- تقویت ارزشهای دینی دانش آموزان توسط معلمان
- تقویت ارزشهای دینی در خانواده
- آموزش نه گفتن از کودکی در خانواده ها از طریق اهمیت دادن به اظهار نظر وی و شروع از موارد کوچک و غیرمهم.

پیشنهادها مداخله ویژه دانش آموزان در معرض خطر از طریق

1- طرح آموزش مهارت خود مراقبتی دانش آموزان مهمترین و حساسترین عناصر در نظام آموزش پرورش و سرمایههای ملی این مرزوبوم به شمار میآیند. مدرسه نیز بهعنوان یکی از مهمترین نهادهای رسمی و آموزشی کشور که همه کودکان با رسیدن به سن تحصیل وارد آن میشوند موظف است تا با تمهیدات الزم و مفید، با بال بردن سطح دانش و آگاهی دانش آموزان، آنها را در برابر رفتارهای پرخطر و ناسالم اجتماعی محفوظ و مصون نگاه دارد. آموزش مهارتهای زندگی میتواند گام بسیار مهمی در جهت کاهش آسیبهای اجتماعی باشد. اگر امروزه در جهت پیشگیری، کنترل و کاهش آسیبهای اجتماعی اقدامات الزم را انجام ندهیم بیشک سرمایههای مادی، معنوی، انسانی و اجتماعی ارزشمندی را که همان فرزندانمان هستند از دست خواهیم داد. در این مقاله به نحوه آموزش مهارتهای زندگی با رویکرد پیشگیری از آسیبهای اجتماعی پرداخته شده است. عامری و همکاران (۱۳۹۹) این مهارت زمانی مؤثر است که هم ذهن و هم بدن بتواند از آن بهره مند شود. گسترده کردن سطح فهم از خود مراقبتی میتواند به شما کمک کند که معنای بهتری را در مورد چیزی که هستید و سپری کردن روز خود به دست بیاورید و همیشه نیز باید اولویت بندی ها را در اختیار داشته باشید. برای این که از نیازهای غریزی خود مراقبت کنید، باید مهارتهای اجتماعی تان را اعتبار بخشید. خود مراقبتی چیزی فراتر از روشن کردن یک شمع و نشستن روی زمین است. باید نگاهی به هشت نوع خود مراقبتی بیندازید تا وارد این بازی شوید. مراقبت جسمانی از خود بسیار مهم است: از موارد پایه شروع به کار کنید. حتماً باید از قبل کارهایی را برنامه ریزی کرده باشید تا بتوانید خود مراقبتی را افزایش دهید. یک محیط آرام برای خود فراهم کنید و حداقل دو الی سه بار در روز این کار را انجام دهید: دندان هایتان را مسواک بزنید. یک دوش بگیرید. چند لیوان آب بنوشید و غذا میل کنید. بخوابید. اگر این موارد پایه را تحت کنترل داشته باشید، احتمالاً می توانید برای عوض کردن لباس ها (حتی زمانی که قرار نیست جایی بروید) و یا یک مدل موی جذاب هم انگیزه پیدا کنید. همچنین می توانید

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

تمرینات ورزشی را برای بدن و ذهن خود به کار بیندازید. انجام دادن این کار های پایه بسیار مهم است و در نتیجه باعث میشود که بتوانید کل روز خود را خود مراقبتی داشته باشید. مراقبت از ذهن: آیا تا به حال برایتان پیش آمده که یک چیزی را به صورت کامل عمقی یاد بگیرید اما برایتان کار پیش آمده باشد؟ مثلاً ممکن است در قرنطینه تصمیم به انجام کاری گرفته باشید. مثال بخواهید چیزی جدید را یاد بگیرید، ذهنتان را دوباره به کار بیندازید و احساس هیجان از دانستن چیزی پیدا کنید؟ خود مراقبتی ذهنی میتواند شامل هر چیزی از جمله خواندن کتاب، گوش کردن به یک پادکست، تماشای یک مستند، سرچ کردن داخل ویکی پدیا و تماشای یک برنامه تلویزیونی مورد علاقه باشد. مهارتهای اجتماعی به منظور به چالش کشیدن خودتان نیز یک نوع خود مراقبتی ذهنی است که به شما کمک میکند تا هوشمندانه رفتار کنید. خود مراقبتی ذهنی مخصوصاً در دوران قرنطینه بسیار مهم است زیرا باید همه ما به رشد خود ادامه دهیم و بتوانیم در این دوران به خودمان کمک کنیم. خود مراقبتی تخصصی: اگر احساس می کنید که قبل از شروع این طرز زندگی، تعادل را در زندگی ایجاد نکرده بودید، احتمالاً باید به خودتان بیشتر کمک کنید. امروز می توانید محدودیتهای خود را در زندگی بشناسید. گاهی اوقات در طول یک مالقات باید کاملاً گوشی خود را کنار بگذارید و به صحبت های طرف مقابل گوش دهید. محدودیتهای حد و مرزهای خود را شناسایی کنید. خود مراقبتی تخصصی یعنی باید یاد بگیرید که سطح بهره وری خود را بالا ببرید. زمان کمتری را صرف هدر رفتن انرژی ذهنی کنید. باید محدودیتهای ساختاری و لیستی از انجام کارهای روزانه داشته باشید و آن را در زندگی به کار بیندازید. چیزهایی را که نیاز دارید برای محل کار خود کامل مشخص کنید، محدودیتهای شما را بشناسید و هر کار باقی مانده را برای فردای آن روز به انجام برسانید. قدرت نه گفتن شاید مهمترین بخش این مرحله باشد اما بسیار مهم است و باید آن را جزء اولویت ها قرار دهید. مثلاً میتوانید ساعتی از کار خود را اختصاص به ژورنال نویسی کنید، پیادهروی داشته باشید، غذا بپزید، به آرامش ذهن بپردازید و تغییراتی را در این باره ایجاد کنید. خود مراقبتی مالی: نگرانیهای مالی میتواند شما را از لحاظ احساسی درگیر کند و باعث استرس، اضطراب و افسردگیتان شود. زمانی که این سختیها را تجربه می کنید، باید یاد بگیریم که افکار منفی را از سرمان بیرون بریزیم و این چرخه منفی را از خودمان دور کنیم. برای راحتتر کردن اوضاع برای خودتان و اعضای خانواده حتماً باید از کاری که انجام می دهید، آگاهی داشته باشید و ببینید که در حال خرج کردن چه مقدار پول هستید. میتوانید یک برنامه ریزی مالی داشته باشید و یا هزینههای خود را داخل یک دفترچه یادداشت کنید. به پادکستهایی در مورد ثروت گوش دهید و سعی کنید خودتان را در این زمینه ارتقا دهید. قطعاً پول نداشتن و یا وضع مالی نامساعد استرسزا است اما مخصوصاً اگر درگیر قرض و بدهی باشید و یا به تازگی شغل خود را از دست داده باشید، خود مراقبتی واقعیت های زندگی را تغییر نمیدهد اما به شما کمک میکند که خودتان را در این شرایط مدیریت کنید. همه انواع خود مراقبتی از لحاظ احساسی، سلامت را در شما ایجاد میکند و نگاه شما به پول و ثروت را تغییر میدهد. پس سعی کنید یک مشاوره خوب با یک درمانگر در این زمینه داشته باشید. خود مراقبتی معنوی: یک احساس آرامش عمیق باعث میشود که در زندگی بتوانید تجربیات معنوی زیادی داشته باشید. فرقی ندارد که چه باورهایی را در ذهن میپروانید. مثلاً انجام ورزشهایی با وزنه یا تمرین یوگا به شما کمک میکند که خود مراقبتی معنوی داشته باشید. همچنین شما را از لحاظ ذهنی و احساسی قوی میکند. البته این موضوع همیشه رخ نمیدهد اما امکان شادی و هیجان را در شما بالا میبرد و میتواند افکارتان را نظم ببخشد. چالشهای خود را به کار بیندازید. مدیتیشن هم یک کار مفید برای شما خواهد بود و جنبه خود مراقبتی معنوی شما را

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

پرورش خواهد داد. خود مراقبتی اجتماعی: تعامل اجتماعی به شما کمک میکند تا احساس اعتبار، عشق و تکامل کنید. همچنین میتوانید محدودیتهای مشخصی برای خود مراقبتی خود در این زمینه مشخص کنید. بدون محدودیتهای نمی توانید از خودتان مراقبت کنید. روی ارتباط شفاف خود هنگام نیاز تمرکز کنید و فقط خودتان را در نظر بگیرید. میتوانید اوقاتی را برای خودتان زندگی کنید. مثلاً یک شب را تنها در خانه سپری کنید تا شاید بتواند یک راه عالی برای شروع باشد. باید سعی کنید ارتباطات اجتماعی خود را بهبود ببخشید و همیشه عدالت را رعایت کنید. زمانی که به کمک و همکاری نیاز دارید، نوع درخواست کمک را با خودتان تمرین کنید. مطمئن باشید که یاری گرفتن از دیگران باعث راحتتر شدن چالشها و مشکلات زندگی خواهد شد. خود مراقبتی محیطی: آیا شما هم عادت دارید که از میز آشپزخانه به جای میز تحریر استفاده کنید؟! شاید به هم ریختگیهای روی میز تحریر شما را به هم بریزد و حواستان را از کاری که انجام میدهید پرت کند. خود مراقبتی محیطی یعنی تمرین مراقبت از محیط مانند مراقبت از جسم. یعنی در این مسیر باید موارد پایه را چک کنید تا بتوانید احساس بهتری در آن فضا داشته باشید. شاید اگر در میز کار خود یک قاب عکس خانوادگی، یک پتوی مرتب و آماده روی مبل راحتی و یک اتاق خواب آرامش بخش داشته باشید، بتوانید از لحاظ ذهنی هم بهره‌وری بیشتری داشته باشید زیرا محیط با شما همراهی بیشتری خواهد داشت.

2 پایبندی به آموزه های دینی شخصیت الهی انسانی فرد و باورهای اعتقادی ایمانی او نقش اساسی در تعهدپذیری و ایفای وظایف فرارادای خواهد داشت. در این مقاله بر اساس براساس یافته های علمی پیشنهاد میشود به تبیین نقش شخصیت معنوی و اعتقادی فرد در تعهد به ایفای وظیفه و قراردادهای پرداخته شود. مسئولیت در لغت به معنای موظف بودن و یا متعهد بودن به انجام امری میباشد. وظیفه به آن چیزی اطلاق میشود که شرعاً یا عرفاً برعهده کسی باشد. تکلیف هم به معنای بار کردن کاری سخت توأم با رنج، بر کسی میباشد. تعهد به معنای گردن گرفتن کاری و همچنین عهد و پیمان بستن نیز آمده است. حق هم به معنای سهم و نصیب میباشد. هر یک از این واژهها به نوعی با یکدیگر مالزم میباشند. به عنوان نمونه تا وظیفه ای بر دوش کسی نباشد، مسئولیتی در قبال انجام دادن یا ندادن آن نخواهد داشت و در مورد آن بازخواست نخواهد شد. واژه تکلیف نیز با مسیولیت و وظیفه مالزم است؛ چرا که در هر سه مورد چیزی برعهده شخص میباشد که اجرای آن الزم و واجب است. سیف اللهی و همکاران (۱۳۹۹)

3- بازی درمانی

بازی درمانی شناختی رفتاری (CBPT) همانگونه که از نامش پیداست مداخلت شناختی رفتاری را در درون برنامه بازی درمانی میگنجانند. فعالیتهای بازی و هم چنین ارتباط کالمی و غیرکالمی در حل کردن مشکلات کودک مورد استفاده قرار میگیرند. در فصول بعدی به نحوه ادغام مداخلت شناختی و رفتاری در بازی درمانی اشاره میشود. بازی درمانی شناختی _ رفتاری فراتر از فنون شناختی و رفتاری است، اما با این حال چارچوب نظریاش بر اساس اصول شناختی _ رفتاری میباشد و به شیوه ای حساس به رشد تمام این اصول را با هم یک پارچه میکند. بازی درمانی شناختی _ رفتاری تاکید زیادی بر مشارکت در فرآیند درمان دارد، درحالی که بسیاری از درمانگران رفتارگرا برای این موضوع اهمیت چندانی قائل نیستند. عناصر شناختی و رفتاری درمان ممکن است اهداف گوناگونی داشته باشند، مداخلت رفتاری احتمال کودک را برای سود بردن از درمان آماده کنند و ممکن است او را به طور مستقیم تحت تاثیر قرار دهد. به طور مثال یک مداخله رفتاری مانند الگوگیری در شرایطی که

درمانگر تنها قادر است به ابزارهای کالمی اتکا کند، اطلاعات مفیدی که در غیر این صورت برای کودک قابل دسترسی نبودند را فراهم میسازد. بنابراین الگوگیری، درمان را برای کودک قابل دستیابی میکند. هم چنین برخی از مداخلات رفتاری (مانند شکل دهی و تقویت مثبت) ممکن است تغییرات رفتاری را از طریق خصوصیات روان شناختی شان برانگیزند. شناخت درمانی ممکن است چهارچوبی برای مشارکت کودک در درمان با تاکید بر موضوعاتی مثل کنترل، تسلط و احساس مسئولیت برای تغییرات رفتاری فراهم کند. با گنجاندن عناصر شناختی، کودکان ممکن است به مشارکت کننده ای فعال در تغییرات تبدیل شوند

بازی به عنوان وسیله برقراری ارتباط در بازیدرمانی، بازی نه فقط واسطه ای برای درمان است بلکه وسیله ای است که از طریق آن کودک و درمانگر با هم ارتباط برقرار می کنند. مشاهده بازی کودکان به درمانگر کمک می کند تا افکار، احساسات و چشم انداز کودک از دنیا را بفهمد. بازی، کاربردهای بسیار زیادی دارد: به طور مثال پنجره ای است که از طریق آن متوجه می شویم کودک چگونه خود و دیگران را میبیند، چگونه با درمانگر ارتباط برقرار می نماید، چطور با مسائل و مشکلاتش مقابله می کند و چگونه دنیای اطراف خود را درک میکنند. کودک تعارضات و تخیلات خود را وارد درمان میکند و هر قدر توانایی او برای کلامی کردن این مسائل کمتر باشد، نقش بازی در این زمینه پررنگتر می شود. تمامی مکاتب فکری بازیدرمانی، بازی را ابزاری جهت فراهم کردن اطلاعات درباره کودک می دانند. بازی درمانی شناختی رفتاری در برابر بازیدرمانی سنتی شباهتها

- رابطه درمانی: برقراری تماس با کودک، مشارکت کودک در درمان و جلب اعتماد وی
 - برقراری ارتباط از طریق بازی: بازی ابراز درمان و هم چنین وسیلهای است که با آن کودک و درمانگر با هم ارتباط برقرار می کنند • درمان به عنوان یک مکان امن: بازیدرمانی به کودک احساس امنیت و مصونیت می دهد.
 - به دست آوردن نشانه هایی برای درک کودک: درک نگاه کودک به خود و دیگران، تعارضات و تخیالت وی و رویکردهای حل مسئله ای که مورد استفاده قرار می دهد. درمان به عنوان یک مکان امن - 2023- [Downloaded from jnip.ir on 07-15]
- بازیدرمانی باید برای کودک احساس امنیت و مصونیت فراهم کند. مهم است که کودک بداند جلسه درمانی، محیطی امن برای پرداختن به مشکلاتش میباشد. اگرچه انتقاد و تردید بخشی از دنیای واقعی هستند، تنها زمانی میتوانند وارد محیط درمان شوند که کودک این مفاهیم را مطرح کند و بتواند با آن ها به روشی آرامش بخش تر و کمتر تهدیدکننده مقابله نماید

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

منابع:

- 1- صدیق سروسستانی ، رحمت الله (۱۳۸۶)، آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات اجتماعی) ، انتشارات سمت، تهران
- 2- احمدی ،علی اصغر (۱۳۸۰) ،عناصر آسیب زا در فرهنگ ایران ،ماهنامه پیوند، شماره ۲۵۸، تهران
- 3- افروز ، غلامعلی، (۱۳۸۱)، آسیب های اجتماعی، ریشه ها و چاره ها، ماهنامه پیوند، شماره ۲۸۰، تهران
- 4- نوابی نژاد، شکوه (۱۳۷۱)، رفتارهای بهنجار و نا بهنجار کودکان و نوجوانان و راه های پیشگیری و درمان نا بهنجاریها، انتشارات انجمن اولیاء و مربیان، تهران
- 5- کشیخاوندی ، داور (۱۳۵۳) ، آسیب شناسی اجتماعی ، نشر جار ، تهران
- 6- خلیلی شله بران، محمد (۱۳۹۷). آسیب پذیری دانش آموزان: نقش آموزش پرورش و معلم در کنترل یا کاهش آسیبهای اجتماعی، مجله رشد اجتماعی پاییز ۱۳۹۷
- 7- سخاوت، جعفر (۱۳۸۱). «بررسی عوامل مؤثر بر ناهنجاریهای رفتاری دانش آموزان استان لرستان». مجله جامعه شناسی ایران . تابستان ۱۳۸۱. دوره ۴. مرکز تحقیقات سوء مصرف و وابستگی به مواد. دانشکده علوم بهزیستی و توانبخشی. مؤسسه داریوش .
- 8- سیف الهی شهناز | قیوم زاده محمود | حبیبی تبار حسین (۱۳۹۹) نقش باورهای دینی و آموزه های اعتقادی در پایبندی به تعهد قراردادی، نشریه: پژوهش های اعتقادی کلامی (علوم اسلامی) سال ۱۳۹۹: دوره ۱۰: شماره ۴۰: صفحات ۲۰۷-۱۹۳ :
- 9- شیخ علی نهضت (۱۴۰۰) نقش مدرسه و معلمان در کاهش آسیب های اجتماعی دانش آموزان در بستر سند تحول، مجله دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی دوره ۴، شماره ۴۱، مهر ۱۴۰۰، صفحات ۱۶۶ - ۱۵۹
- 10- صفری سهپال | فرامرزى سالار | عابدی احمد (۱۳۹۳). « تاثیر بازی درمانی شناختی - رفتاری بر نشانه های رفتاری دانش آموزان نافرمان ». مجله مطالعات علوم پزشکی (مجله پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ارومیه) سال: ۱۳۹۳ دوره: ۲۵ شماره: ۳ صفحات 258-267 :